

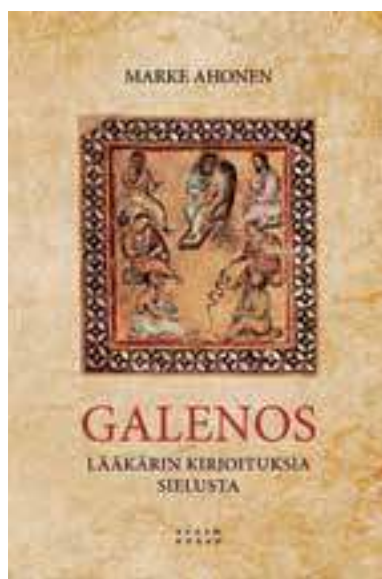
SUVI KUOKKANEN

Tarkkailla ja hallita – antiikin ohjeita terveyden hoitamiseen

Marke Ahonen, *Galenos. Lääkäriin kirjoituksia sielusta*. Basam Books, Helsinki 2019. 239 s.

Marke Ahonen on kirjoittanut 100-luvulla jaa. vaikuttaneesta lääkäri Galenoksesta antoisan ja ajatuksia herättävän tietokirjan. Kirjan ensimmäinen osa on 107-sivuinen, kattava tietopaketti Galenoksen elämästä, työstä ja lääketieteellisestä ajattelusta; toinen osa muodostuu neljän ennen suomentamattoman Galenoksen tekstin käännöksestä. Ahonen on valinnut mukaan neljä nykylukijaakin puhuttelevaa ”psykologista” tekstiä, jotka käsittelevät sielua (kr. *psykhê*) lääketieteen näkökulmasta: *Sielun tunteiden tunnistamisesta ja parantamisesta*, *Sielun erehdysten tunnistamisesta ja parantamisesta*, *Sielun kykyjen riippuvaisuus ruumiin sekoituksista* ja *Pienellä pallolla harjoittelemisesta*. Teokset on suomennettu kreikankielisistä alkuteksteistä, joskin Ahonen viittaa niihin vain latinankielisillä nimillä. Suomentokset on alustettu esittelyteksteillä ja teksteistä kaksi on myös lukijaystävällisesti varustettu väliotsikoilla. Käännösvalinnat on perusteltu alaviitteissä huolellisesti. Teos sisältää paljon viitteitä myös muuhun antiikin kirjallisuuteen, mistä erityiskiitos.

Suomennetut tekstit käsittelevät sielun ja ruumiin vuorovaikutusta terveyden näkökulmasta. Sekä sairautta että tunnetta merkitsevä kreikan sana *pathos* tarkoittaa Galenoksella järkisielun häiriötilaa. Tässä näkemyksessä on ilmeisiä yhtäläisyyksiä stoalaiseen tunneteorianaan, jonka mukaan tunteet ovat sielun virheavostelmia. Toisin kuin stoalaiset, Galenos uskoo esikuvansa Platonin tapaan sielun koostuvan kolmesta osasta: järkiosasta, himoitsevasta osasta ja ”kiivastuvasta” osasta (*thymos* tai *thymoeides*), kuten Ahonen tämän

kielellemme hankalasti kääntyvän termin suomentaa (esim. 72).¹ Kiivastuva sielunosa, jonka tehtävänä on ”kiivastua välittömästi ja suuttua niille, jotka näyttävät jotenkin rikkoneen meitä vastaan” (5.29) ja joka vastaa eräänlaisesta omanarvontunnosta, on Galenoksen mukaan kesytettävissä². Sitä vastoin nautinnonhaluista ja kyltymätöntä himosielua ei hänen mukaansa voi koulia, vaan ihmisen on tyytyminen sen hillitsemiseen. Kiintoisana yksityiskohtana mainittakoon, että Galenos käyttää hillitsemisestä kreikan verbiä *kolazein*, joka merkitsi alun perin puiden karsimista tai oksimista; termi viittasikin alun perin puutarhanhoitoon. Ahonen on valmis kääntämään substantiivin *kolasis* myös ”rankaisemiseksi” (134 n. 48). Hyvitysluonteinen ”takaisinmaksu” kuitenkin oli kreikaksi *timôria* ja sillä ilmaistiin hieman eri asiaa: Platonin mukaan meillä on tapana ojentaa (*kolazein*) pahantekijää, jotta hän ei tekisi uudelleen pahaa. Samoin

Aristoteleen mukaan *kolasis* harjoitetaan kohteen hyväksi, *timôriaa* taas harjoittajansa hyväksi.³

Galenos näkee tunteet himoitsevan ja kiivastuvan sielunosan liikehtimisinä, jotka järkisielun tulee pitää kurissa. Ensimmäinen suomenos *Sielun tunteiden tunnistamisesta ja parantamisesta* onkin käytännönläheinen itsehoito-opas, joka antaa neuvoja tunteiden hallitsemiseen. Galenos tarjoaa harjoitusohjelman, jossa sielunosia totutetaan toiston ja ajatusharjoitusten avulla paremmille tavoille. Tarkoitus on heikentää himoa ja kiivautta vähitellen, ilmeisimmistä aloittaen ja askel askelelta edeten. Onnistuessaankin paremmille tavoille totuttautuminen kestää kauan. Ihminen on Galenoksen mukaan huono valvomaan itse itseään, ja hän neuvookin hankkimaan puolueettoman ”valvojan” tarkkailemaan ja antamaan kriittistä palautetta. Toisaalta teoksen loppuosassa (140–153) Galenos tuo esiin, että ”maanviljelijä ei mitenkään voi saada piikkipensasta tuottamaan rypäleitä” (5.40), millä hän tahtoo sanoa, että ihmiset ovat lapsesta saakka erilaisia ja että hyvät lähtökohdat tai hyvä kasvatus eivät ilman toisiaan riitä aiheuttamaan hyvää lopputulosta – molempia tarvitaan. Tässä tuskasta vapautumista käsittelevässä osiossa Galenos myös erittelee ahneuden ja kyltymättömyyden alkuperää.

Toinen suomenos, rönsyilevä ja poleeminen *Sielun erehdysten tunnistamisesta ja parantamisesta*, muodostaa parin ensimmäisen kanssa. Hieman yllättäen Galenos keskittyy ylistämään ihaillemaansa insinöörिताoa ja moittimaan filosoifeja, joiden teorit eivät ole todistettavissa. Hän muun muassa kuvaa

aurinkokellon ja vesikellon rakentamista varsin yksityiskohtaisesti. Tyyli on terävää, elävää ja hauskaakin: Galenos esimerkiksi kertoo, kreikkalaista sananpartta käyttäen, kuinka yleisö kuunteli häntä ”niin kuin aasit lyyransoittoa” (5.65) eli kuulemaansa ymmärtämättä. Sielun erehdysten osalta Galenos tuntuu päätyvän siihen, että pohjimmiltaan ahneudesta johtuva, alemmista sielunosista kumpuava ”hätköity hyväksyminen” eli harkitsemattomuus johtaa esimerkiksi valehteluun (178–179).

Kolmas suomennos on suppeahko *Sielun kykyjen riippuvaisuus ruumiin sekoituksista*. Galenos esittää, että sielun kyvyt ovat riippuvaisia ruumiillisista tekijöistä kuten, humoraalioppia mukaillen, nesteiden tasapainosta ja sekoitus-suhteista. Hän esittää, että ruokavaliolla ja ympäristötekijöillä voidaan vaikuttaa järkisielun toimintoihin kuten muistiin. Samalla hän itse asiassa väittää, että sielu ei ole ruumiista riippumaton. Ahonen pitää tätä teosta ”provosoivana ulostulona” (184). Väite ruumiin ja sielun yhteydestä onkin hätkähdyttävä muun muassa siksi, että se on ristiriidassa paitsi monien filosofien näkemysten kanssa, myös Galenoksen omien, muualla esiin tuotujen ajatusten kanssa: edellähän näimme, että Galenoksen mukaan alempia sielunosia ei voida parantaa lääketieteen keinoin, vaan järkisielun tulee pitää ne kurissa.

Kirjan päättää neljäs suomennos, muita niukempi *Pienellä pallolla harjoittelemisesta*, joka muiden tähän suomennettujen tekstien tavoin alleviivaa sielun ja ruumiin vuorovaikutusta. Galenos suosittelee pienellä pallolla harjoittelemista (mihin

urheilulajiin hän tarkalleen ottaen viittaa on hämärän peitossa) muun muassa siksi, että pelitilanteiden lukeminen ja pallon ennakointi kehittävät aisteja ja älyä ja siis sielua. Samalla se kehittää miehisyyden ja rohkeuden kaltaisia hyveitä.

Lopuksi muutama suomennoksiin liittyvä pikkuhuomio. Eräitä kreikkalaisia terminjätkäleitä on tunnetusti vaikea, ellei mahdoton tyydyttävästi kääntää. Yksi tällainen esiintyy teoksessa *Sielun tunteiden tunnistamisesta ja parantamisesta*, jossa Galenos sivuaa häpeän tuntoa muiden silmissä (*aidôs*) (132). Ahonen suomentaa tämän hieman vieraskorealta kalskahtavalla sanalla ”häveliäisyys”, joskin hän huomauttaa (132 n. 44), että *aidôs* ja verbi *aideisthai* viittaavat häpeään joutumisen pelkoon.⁴ Häpeän tunto tai pelkkä ”häpeä” olisikin mielestäni osuvampi käännös – ja näin Ahonen sen paikoin kääntäekin. Toinen huomautus liittyy *úsian* (kirjassa *ousia*) suomentamiseen ”substanssiksi”: mielestäni Ahoellakin yhtenä käännösvaihtoehtona ollut ”olemus” (190 n. 7) olisi ollut parempaa suomea. Kolmas ja viimeinen huomioni koskee teoksen keskeistä termiä *pathos*, jonka Ahonen suomentaa asiayhteyden mukaan joko tunteeksi tai sairaudeksi. Kuitenkin Galenos lukee *pathoksiksi* myös kunnianrakkauden kaltaisia ominaisuuksia, joita nykyihminen saattaisi sanoa pikemminkin taipumuksiksi. Jaankin Ahosen näkemyksen, että ”tunne” on turha(uttava)n yksipuolinen käännös (esim. 112–113). Koska kreikan *pathos* viittaa johonkin passiivisesti koettuun (*paschô* = ”kokea”, ”kärsiä”), ehdotan yhdeksi mahdolliseksi suomennokseksi ”tunnetilaa” – tilassa kun ollaan ja ominaisuudet

omataan passiivisesti, omasta tahdosta riippumatta.

Edellä esitetyt huomiot eivät ole kirjan kokonaisuuden kannalta merkittäviä eivätkä heikennä suomennosten laatua millään lailla. Kaiken kaikkiaan kirja on tasapainoinen kokonaisuus, jonka luettuun filosofisesta psykologiasta ja lääketieteen historiasta kiinnostunut lukija jää kaipaamaan lisää. Toivonkin, että saamme pian tutustua Ahosen seuraaviin suomennoksiin. Itseäni kiehtoivat erityisesti Galenoksen osittain säilynyt ”Hippokrateen ja Platonin mielipiteistä” ja tuskan välttämistä käsittelevä *Peri alypias*.

Viitteet & Kirjallisuus

- 1 Ahonen on käsitellyt *thymosta* laajemmin aiemmassa artikkelissaan: Marke Ahonen, Konfliktin kolmas osapuoli – *thymos* antiikin ajattelussa. *niin & näin* 4/2018, 29–34.
- 2 Vrt. Ahonen 2018, 33.
- 3 Aristoteles, *Retoriikka* 1.10.17; Platon, *Protagoras* 324a–b. Koston ja rangaisituksen käsitteistä ks. esim. Danielle Allen, *The World of Prometheus. The Politics of Punishing in Democratic Athens*. Princeton University Press, Princeton 2000; Douglas L. Cairns, *Revenge, Punishment, and Justice in Athenian Homicide Law. Journal of Value Inquiry*. Vol. 49, 2015, 645–665 (655–656, ks. erit. n. 40, 41).
- 4 *Aidôksesta*, ks. Douglas L. Cairns, *Aidôs. The Psychology and Ethics of Honour and Shame in Ancient Greek Literature*. Clarendon Press, Oxford 1993.